

можности, отражать их все наиболее существенные свойства: происхождение (источник), меру проявления (скрытый, явный, потенциальный конфликты), объекты и характер экологически значимых нарушений, сложность, интенсивность, динамику, форму ареала, характер границ.

Карта конфликтных ситуаций в природопользовании может придать четкое выражение всем этим аспектам поиска решения конфликтной ситуации, тем более что карты зачастую играют роль юридических документов. Карта конфликтных ситуаций может способствовать становлению гражданского общества, выполнять функции стабилизации и интеграции внутригрупповых и межгрупповых отношений, стимулировать социальные процессы и придавать обществу динамичность, поощрять творчество и инновации, поддерживать баланс сил; обеспечивать социальный контроль выполнения взаимных договоренностей.

Литература

1. *Алексеевко Н. А., Дроздов А. В.* Конфликты в природопользовании и их картографирование (на примере национального парка «Угра») // «Известия АН» сер. Географическая, 2005 — № 6 — С. 45—51.

2. *Алексеевко Н. А., Дроздов А. В.* Система карт ландшафтного планирования (опыт, проблемы, предложения), Saarbrücken, Lambert Academic Publishing, 2011 — 197 с.

Стаття подана до редакції 04.10.2011

УДК 316.472

Т. А. Заяць, д-р екон. наук,
зав. відділу проблем формування соціального капіталу,
Інститут демографії та соціальних досліджень
ім. М. В. Птухи НАН України

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Обґрунтовано стратегічні напрями забезпечення соціального розвитку регіонів України, виявлено обмеження і ризики у цій сфері, а також трансформаційні зміни в методах його регулювання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіон, механізм, соціальний розвиток, інвестиційна політика.

АННОТАЦИЯ. Обоснованы стратегические направления обеспечения социального развития регионов Украины, выявлены ограничения и риски в этой сфере, а также трансформационные изменения в методах его регулирования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: регион, механизм, социальное развитие, инвестиционная политика.

ANNOTATION. The article determined perspective directions of social development of Ukraine's regions, identified restrictions and threats in this area, transformational changes in the methods of regulation.

KEY WORDS: region, mechanism, social development, investment policy.

Постановка проблеми. Країни світу відчули наслідки циклічних коливань економіки, згорання соціальних програм і проєктів унаслідок бюджетних обмежень, посилення соціальної напруги. Наразі, в Україні здійснюється активний пошук прийнятних напрямів і методів забезпечення соціального розвитку, які б дали змогу істотно підвищити рейтингові позиції країни в глобальному світі. Вихідні засади, принципи і методи соціального регулювання повинні бути повністю узгоджені із загальним курсом реалізації стратегічно важливих економічних реформ в Україні на засадах системності, прозорості, гуманізму і соціальної справедливості, гнучкості, динамізму, тісної координації з іншими напрямками державної політики. Пріоритетним напрямом є орієнтація на досягнення збалансованості потреб громадян і можливостей суспільства, забезпечення соціальних гарантій і соціального захисту населення.

Активна державна соціальна політика повинна формувати на засадах високої цільової спрямованості, враховуючи посилення процесів старіння нації, індивідуалізації трудової діяльності, значної сегментації сформованої системи ринків, зростання майнового розшарування населення. Арсенал сучасної політики повинен збагатитися принципово новими важелями, орієнтованими на зменшення довготривалого безробіття та зростання загального рівня зайнятості населення, підтримка і сприяння соціальній адаптації проблемних категорій населення, звуження сфери бідності серед працюючого населення, зростання економічних можливостей для реалізації трудового потенціалу населення через створення продуктивних робочих місць.

Мета статті полягає у визначенні стратегічно важливих напрямів забезпечення соціального розвитку регіонів країни.

Виклад основного матеріалу. На регіональному рівні вибір сучасних методів державного регулювання соціального розвитку залежить від сукупності таких умов і факторів:

— демографічних умов відтворення населення регіону та його працездатної частини як основи формування трудового потенціалу; інвестиційного потенціалу регіону, його відтворювальної структури та загального інвестиційного клімату у державі;

— наявної системи робочих місць та змін у їх територіально-галузевої структурі під впливом демонополізації виробництва, приватизації, дії механізму банкрутства; секторної структури господарства регіону, рівня розвитку підприємницьких структур у сфері виробництва та їх можливостей щодо працевлаштування незайнятої робочої сили;

— обсягів, динаміки і структури сукупних доходів зайнятого населення та оплати праці найманих працівників, сформованого співвідношення заробітної плати та соціальних трансфертів;

— якісного складу робочої сили та фінансових можливостей регіону, господарюючих суб'єктів забезпечити зростання професійно-кваліфікаційного рівня робочої сили.

Специфічні риси соціального розвитку регіонів України зумовлені територіально-галузевою та інституційною структурою господарства, ресурсним забезпеченням, особливостями режиму відтворення населення. У зв'язку з цим, механізм його регулювання повинен мати властивості гнучкої адаптації до змін загальноекономічної ситуації, адекватно реагувати на них; водночас з цим необхідна певна стабільність економічних регуляторів. Важливою є послідовність та передбачуваність рішень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; впровадження нових рішень винятково після всебічного аналізу їх потенційної ефективності в досягненні поставлених цілей та можливого впливу на економічне середовище; моніторинг за наслідками впровадження чинних регуляторних актів та конкретних заходів; ефективний діалог між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування і суб'єктами господарювання; звітування органів виконавчої влади перед територіальними громадами; відповідальність державних службовців за недотримання законодавчих норм і порушення встановлених процедур.

Для успішного вирішення цих завдань доцільно дотримуватися таких вихідних положень:

— врахування складної системи ієрархічних соціально-економічних взаємозв'язків, цілісності основних компонентів соціаль-

но-економічного простору, динамічності змін у кон'юнктурі ринкового середовища;

— визнання необхідності подальшої децентралізації системи управління соціальним розвитком регіонів, що дозволить посилити вплив органів місцевого самоврядування на соціальну сферу;

— досягнення оптимального поєднання в соціальному розвитку таких триєдиних складових: державного управління, самоуправління й саморегулювання та ринкового регулювання;

— надання пріоритету розвитку базових соціальних структур території, збільшенню місткості ринку праці, розширенню сфери продуктивної зайнятості в усіх без винятку напрямках державної регіональної соціально-економічної політики;

— створення нормативно-правової бази, яка б забезпечувала регіонам, галузям, первинним суб'єктам господарювання різних форм власності рівні можливості у соціальному розвитку, зокрема щодо формування місткої сфери зайнятості населення, створення нових продуктивних робочих місць, залучення додаткової робочої сили для розвитку соціальної інфраструктури.

Враховуючи сучасні тенденції розвитку ринку праці та зайнятості населення в країні та її регіонах, а також світові тенденції стрімкого зростання безробіття у зв'язку з фінансово-економічною нестабільністю, слід підкреслити важливість прискореного створення нових продуктивних робочих місць за рахунок комплексного поєднання різних інвестиційних джерел. Це не тільки сприятиме підвищенню рівня капіталізації вітчизняної економіки, але й водночас забезпечуватиме вирішення соціальних проблем, пов'язаних з підвищенням місткості сфери зайнятості населення, зростанням продуктивності та ефективності праці. Враховуючи безпосередній зв'язок між процесами інвестування в цілому та оновлення робочих місць, можна розраховувати на покращення санітарно-гігієнічних умов праці в секторах економіки, які наразі зазнають значних фінансових збитків.

Одним з пріоритетних напрямів повинно стати економічне стимулювання підприємницької діяльності на основі залучення місцевих ресурсів та розширення повноважень територіальних органів управління в аспекті впливу на розвиток соціально-трудо-вих відносин у регіонах країни. З цією метою необхідно: внести зміни в систему місцевих податків щодо підприємницької діяльності, яка супроводжується активним введенням нових ефективних робочих місць у сфері матеріального виробництва; забезпечити надходження певної частки коштів з місцевих бюджетів на сприяння самозайнятості населення; повною мірою викорис-

товувати можливості лізингу для інвестування нових робочих місць; розгорнути мережу територіально-галузових центрів маркетингових досліджень для оцінки потреби в робочих місцях з боку осіб, що прагнуть до організації підприємницької діяльності.

У контексті завдань сучасної соціально-економічної політики важливо активно стимулювати роботодавців до створення нових продуктивних робочих місць, орієнтованих на соціально вразливі категорії населення. На особливу увагу заслуговує проблема стимулювання попиту на робочу силу молоді, що вперше виходить на ринок праці, та залучення її до пріоритетних сфер економічної діяльності на основі підвищення зацікавленості роботодавців недержавної форми власності у працевлаштуванні незайнятої молоді. Важливо розширити мережу структурних підрозділів вищих навчальних закладів, які вивчатимуть існуючий та прогнозуватимуть очікуваний попит на робочу силу молоді у професійно-кваліфікаційному розрізі.

З метою стратегічного розв'язання проблеми формування та стимулювання платоспроможного попиту на робочу силу в усіх секторах національної економіки необхідно: забезпечити постійний моніторинг змін у територіально-галузевій системі робочих місць на основі практики інвентаризації робочих місць в усіх секторах економіки для об'єктивної оцінки рівня їх завантаження, фізичного спрацювання і морального зносу, а також санітарно-гігієнічних умов праці; посилити інвестиційне забезпечення модернізації робочих місць у конкурентоспроможних галузях економіки, здатних зміцнити позиції України в зовнішньоекономічних зв'язках (наукомісткі галузі машинобудування, металургія, підприємства хімічної промисловості, агропромислового і будівельного комплексів); сформувати гнучку систему оподаткування суб'єктів малого підприємництва з урахуванням потреби оптимізації їх діяльності, зростання чисельності зайнятих працівників, підвищення коефіцієнту змінності обладнання, його модернізації; вдосконалити державний механізм регулювання ринку праці на основі організаційно-економічного впливу на формування потреби у робочій силі в різних секторах економіки; розробити елементи ефективного фінансово-економічного механізму залучення коштів населення для довгострокового інвестування процесу створення нових високопродуктивних робочих місць в галузях пріоритетного розвитку.

У цьому аспекті важливу роль відіграє інвестиційна політика як держави, так і окремих регіонів. Слід зазначити, що динаміка обсягів інвестицій в основний капітал економіки Україні в 2001—2010 рр. демонструє суттєве зниження вкладень після 2008 р. За ці роки відбулися інтенсивні зрушення у структурі цих інвестицій на

ки відбулися інтенсивні зрушення у структурі цих інвестицій на користь сфери операцій з нерухомим майном, транспорту і зв'язку, сільського господарства, будівництва на тлі істотного зниження частки промисловості, торгівлі, фінансового сектору. Наразі інвестування в систему робочих місць промислового сектора економіки є недостатнім, існує проблема пошуку стратегічного інвестора, зацікавленого в розвитку її пріоритетних сфер.

В умовах ліберальної моделі української економіки на тлі щорічного скорочення обсягів бюджетного інвестування галузевий економіки (до рівня 6,5 % у структурі капітальних інвестицій), фінансових проблем та інших негараздів створена територіально-галузева система робочих місць поступово деградує. По суті, єдиним джерелом їх оновлення залишаються власні кошти підприємств та організацій (66,1 %), частка інших джерел, включаючи банківські кредити, є неістотною. Позитивним є те, що за I квартал 2011 р. країна освоїла 34 млрд 498 млн грн капітальних інвестицій проти 26 млрд 064 млн грн за відповідний період минулого року, тобто на 32,4 % більше. Причому в структурі інвестицій у матеріальні активи домінують вкладення в основний капітал (79,2 %).

Динаміка соціального розвитку залежить від прямих іноземних інвестицій у регіони України, обсяги яких на 1.07.2011 р. становили 47205,7 млн дол. США наростаючим підсумком; у першому півріччі 2011 р. перевищено аналогічні показники минулого року. Прямі іноземні інвестиції в Україну в розрахунку на одну особу зростають (873 дол. США на одну особу у 2010 р. проти 636,5 дол. США у 2008 р.) (табл. 3), хоча їх реальна віддача в аспекті стимулювання економічного розвитку, створення нових робочих місць, зростання місткості ринку праці та підвищення життєвого рівня населення залишається низькою. Безумовно, провідну роль у цьому відіграють внутрішні інвестиційні потоки та чинники, проте й іноземне інвестування повинно сприяти піднесенню соціального потенціалу країни на основі залучення інноваційних технологій та посилення стратегічних секторів економіки.

У розподілі іноземних інвестицій за сферами економічної діяльності переважна їх частка (33 %) надходить і зосереджена у фінансових установах; 31 % — на промислових підприємствах, насамперед металургійних, з виробництва харчових продуктів, хімічних та нафтохімічних, машинобудівних. Зрозуміло, що такі пропорції розподілу іноземних інвестицій відображають намагання підтримати фінансовий, насамперед банківський сектор економіки в умовах фінансово-економічної нестабільності та проявів циклічного розвитку національної економіки, проте необхідно зва-

жати на те, що саме в цих соціально-економічних умовах провідним стабілізуючим макроекономічним чинником залишається збереження і розвиток національного виробництва, підтримка його конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринках. Звертає на себе увагу і те, що частка іноземного інвестування торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів є вдвічі вищою, ніж частка інвестицій у будівництво, транспорт та зв'язок; у п'ятеро вищою, ніж інвестування сільського господарства, мисливства, сфери культури і спорту, надання комунальних та індивідуальних послуг. Викликає занепокоєння процес інтенсивного перерозподілу інвестиційних ресурсів на користь швидкого та надмірного розвитку торгівлі, навряд чи необхідної у таких обсягах громадянам країни. Непривабливими для іноземного інвестування залишаються капіталовкладення у високотехнологічні та інноваційні сектори промисловості.

В Україні сформовано надмірні міжрегіональні відмінності в обсягах прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, у тому числі тих, що спрямовуються у робочі місця, — від 60 дол. США у Тернопільській області до 2239,7 дол. США у Дніпропетровській області, тобто у 37,3 разу. У переважній більшості областей України (за винятком Дніпропетровської, Харківської областей та м. Києва) не досягнуто навіть середнього рівня зазначеного показника. Поза межами цих міжрегіональних порівнянь м. Київ, де іноземні інвестиції на одну особу становлять 7946,2 дол. при середньому показнику в Україні 978,5 дол. США, тобто з перевищенням у 8 разів. Найвищі темпи їх росту за 2003—2010 рр. спостерігаються у Сумській (146,8 %), Черкаській (129,0), Донецькій (125,9 %) областях. Така диференціація території країни за рівнем іноземного інвестування, нерівномірність їх надходження свідчить про слабкість державного регулювання цієї сфери, відсутність економічного стимулювання сформованих інвестиційних потоків у потрібних для країни напрямах і формах.

Формування активної державної інвестиційної політики, орієнтованої на створення нових продуктивних робочих місць у секторах економіки, визнаних пріоритетними в програмних документах щодо перспектив соціально-економічного розвитку України та її регіонів, а також залучення вільних коштів населення для інвестування реального сектора економіки повинно передбачити:

— посилення державного регулюючого впливу на напрями та форми залучення іноземних інвестицій з метою їх ефективного використання в цілях збільшення кількості продуктивних робочих місць у конкурентоспроможних секторах української економіки;

— інтеграцію зусиль і ресурсів держави, бізнесу, територіальних громад та посилення їх відповідальності з реалізації інвестиційних проектів, що передбачають нові робочі місця в інноваційно спрямованому бізнесі, малому продукуючому підприємстві, на державних підприємствах матеріального виробництва, насамперед розміщених на територіях з монопрофільною спеціалізацією;

— створення дієвого державного економічного механізму стимулювання господарської діяльності, створення нових робочих місць у проблемних регіонах, де частка збиткових підприємств перевищує критично допустимий для зайнятості населення рівень.

Література

1. Соціальний капітал України: теоретико-методологічні основи формування / С. І. Бандур, Л. Г. Богущ, Т. А. Заяць та ін. — К.: РВПС України НАН України, 2010. — 245 с.

2. *Данилишин Б. М.* Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, М. І. Фашевський. — Вінниця: Книга-Вега, 2007. — 572 с.

3. *Долішній М. І.* Регіональна політика на рубежі ХХ—ХХІ століття: нові пріоритети / М. І. Долішній. — К.: Наукова думка, 2006. — 512 с.

Стаття подана до редакції 18.10.2011

УДК 656.078.1

А. М. Новікова, д-р екон. наук,
заст. директора з наукової роботи,
Державний автотранспортний науково-дослідний
та проектний інститут

ІНТЕГРАЦІЯ ТРАНСЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ МЕРЕЖІ ЯК ФАКТОР РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено тенденції формування Трансєвропейської мережі як фактора регіонального розвитку Європи. Проаналізовано стан виконання програм розвитку мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні, визначено перспективні проекти.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Трансєвропейська транспортна мережа, міжнародні транспортні коридори, регіональний розвиток.